

Zahraníčnoobchodné sankcie medzi EÚ a RF a ich vplyv na ekonomickú výkonnosť krajín EÚ11¹

Stanislav Zábojník² – Andrej Hamara³

Foreign Trade Sanctions between European Union and Russian Federation and their Influence on the Economic Performance of the EU11 Countries

Abstract

An article is devoted to the analyses of the European and Russian sanctions on selected products and its consequences for the foreign trade and economic development of the EU11 countries. After brief literature review focused on the trade embargo effects, basic framework of mutual restrictions between EU and Russia are outlined. Core part of the article is divided onto foreign trade and GDP consequences of the EU11 states. The general effect of the sanctions on EU11 is characterized as negative, though minor. Authors prove slightly negative and more serious effects on the economies of the selected countries, especially through the exports of agricultural products.

Key words

EU sanctions, embargo, protectionism, economic growth

JEL Classification: F13, F43

Úvod

Po dlhšom období liberalizácie medzinárodného obchodu ako na bilaterálnej, tak aj multilaterálnej úrovni je medzinárodný obchod od roku 2011 intenzívnejšie poznačený netarifnými opatreniami implementovanými aj v prípade najvyspelejších rozvinutých trhových ekonomík, konkrétne Európska únia (EÚ) a USA. Nástup krajín BRICS už viac ako dekádu prináša zvyšujúci vplyv týchto rýchlo rastúcich ekonomík, na čo predovšetkým EÚ reaguje len symbolickým rastom HDP. Tento ekonomický súboj je v poslednom období zintenzívnený geopolitickou polarizáciou, ktorú bolo výrazne cítiť pri vzniku a počas arabskej jari a predovšetkým aktuálne počas krízy na Ukrajine. Presadzovanie vlastných geopolitických i ekonomických záujmov Ruskej federácie smerovalo k viacerým sporom a nejasnostiam v súvislosti s podporou v separatistických regiónoch východnej Ukrajiny. Akákoľvek eskalácia ozbrojeného konfliktu zo strany západných mocností by mohla mať negatívne konzekvencie pre vývoj na starom kontinente, preto možno považovať obchodno-politické opatrenia za doteraz menej efektívne, ale vzhľadom na okolnosti racionálne riešenie. Masívnejšie rozširovanie skupiny tovarov, na kto-

¹ Príspevok je súčasťou vedeckého výskumu v rámci projektu VEGA č. 1/1057/12 (KMO, Obchodná fakulta EU v Bratislave) – *Riešenie dlhovej krízy v menovej (nie fiškálnej) únii a faktory budúceho prehlbovania krízy v Európe a na Slovensku.*

² Ing. Stanislav Zábojník, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra medzinárodného obchodu, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, stanislavzabojnik@gmail.com

³ Ing. Andrej Hamara, PhD., Infostat, Úsek sociálno-ekonomických analýz a prognóz, hamara@infostat.sk

ré boli uplatňované sankcie zo strany EÚ ako odpoveď na politiku Moskvy, bolo realizované od marca roku 2014. Tieto kroky boli spojené predovšetkým s „osamostatnením“ Krymu, čo bolo Európskou radou považované, vzhľadom na spôsob realizácie referenda, za ilegálny krok, keďže bolo v rozpore s ukrajinskou ústavou. Ďalšie protekcionistické opatrenia zo strany EÚ a USA boli realizované po havárii malajzijského lietadla v Doneckej oblasti v júli 2014.

Tieto sankcie boli zo strany západných spojencov viac-menej očakávané. Predovšetkým vplyvy na exportnejšie orientovanú EÚ možno charakterizovať ako intenzívnejšie vplývajúce na základné makroekonomické indikátory (v porovnaní napr. s USA). V súčasnom období realizuje EÚ kombinovanú stratégiu deeskalácie konfliktov, stupňujúcu sa podporu ekonomickej a politickej transformácie Ukrajiny prostredníctvom reforiem a pretrvávajúcimi sankciami voči Ruskej federácii. Európsky parlament pomocou rezolúcií schválil sankcie voči Ruskej federácii.

Ako vyplýva z údajov Eurostatu v oblasti zahraničného obchodu za prvé dva mesiace 2015, Ruská federácia je naďalej významným obchodným partnerom EÚ. Vzájomná bilancia zahraničného obchodu koreluje so spotovými cenami ropy Brent, s ktorou sú exportované energetické nosiče (ropy a zemný plyn) do EÚ cenovo späté. Stále významnejší vplyv majú však aj „nesurovinové“ exportné artikly, ktorých sa vzájomne uvalované sankcie dotýkali v druhom kvartáli 2014 najväčšími.

Retorzné opatrenia zo strany Ruskej federácie boli cieľené na „menej bolestivý“ dosah v oblasti exportu poľnohospodárskej produkcie do Ruskej federácie. Politicky boli sankcie zo strany EÚ nasledované retorznými opatreniami zo strany Ruskej federácie s diferencovanými dosahmi na krajiny EÚ. Vyplývajú z štruktúry zahraničného obchodu, najväčšie konzekvencie odvetných obchodných opatrení znášajú predovšetkým krajiny strednej a východnej Európy, resp. nových členských krajín. Táto skupina krajín (EÚ11) je zraniteľná predovšetkým dvomi spôsobmi – energetickou závislosťou od Ruskej federácie a dosahom odvetných sankcií Ruskej federácie na zahraničný obchod EÚ11, čo v konečnom dôsledku pôsobí na ekonomický rast a celkovú prosperitu týchto ekonomík.

Príspevok sa sústreďuje na skúmanie ekonomických dosahov sankcií na stratu exportnej výkonnosti EÚ11 a ich vplyvy na základné makroekonomické parametre týchto štátov v roku 2014, ako aj zámer identifikovať trend a kvantifikovať intenzitu týchto opatrení na ich celkovú ekonomickú výkonnosť.

1 Metodika práce

Cieľom príspevku je kvantifikovať dosahy odvetných sankcií Ruskej federácie voči EÚ do konca roku 2014 prostredníctvom zmeny základných indikátorov HDP a zahraničného obchodu krajín EÚ11.

Teoretická časť príspevku vychádza z teórií zahraničnoobchodnej politiky a dosahov sankcií na krajinu zavádzajúcu sankcie, ako aj na cieľovú ekonomiku. Príspevok abstrahuje od politických dosahov a sústreďuje sa na ekonomické konzekvencie zavedených reštrikcií. Autori identifikujú predovšetkým proces zavedenia odvetných sankcií zo strany Ruskej federácie voči štátom Európskej únie, konkrétne sa zameriava-

jú na členské krajiny strednej a východnej Európy, kde sa javia byť vplyvy sankcií najintenzívnejšie. Predmet skúmania v podobe EÚ11 zahŕňa členov EÚ so vstupom po roku 2004 okrem Cypru a Malty:

- „Kontinentálna časť“ – Slovenska republika, Česká republika, Maďarsko, Poľsko
- „Severná časť“ – Estónsko, Litva a Lotyšsko
- „Južnú časť“ – Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko a Chorvátsko

Vplyvy sú kvantifikované prostredníctvom komparácie a analýzy sledovaním zmeny v základných makroekonomických indikátoroch. Konkrétne ide o tieto ukazovatele: reálny HDP, domáci dopyt a export a import tovarov a služieb. Analyzujeme predovšetkým časové rady štvrtročných údajov uvedených makroekonomických agregátov. Vychádzame pritom z novej metodiky Európskeho systému národných a regionálnych účtov – ESA 2010. Pri analýze exportu a importu tovarov EÚ11 vychádzame z mesačných údajov a klasifikácie podľa hlavných ekonomických kategórií (BEC⁴). Hodnoty importu tovarov EÚ11 sú zostavované ako hodnoty na parite CIF a hodnoty exportu EÚ11 sú zostavované ako hodnoty na parite FOB. Pri analýze dát ekonomík Ruska a Ukrajiny sme sa opierali najmä o štatistiky OECD, MMF, ako aj Štátneho štatistického úradu Ukrajiny.

2 Výsledky a diskusia

Príspevok je po teoretickom vymedzení sankcií, ich efektivity a prezentovaní výsledkov v tejto oblasti od popredných ekonómov štruktúrovaný do štyroch základných častí:

- i. chronológia sankcií na strane EÚ,
- ii. odvetné sankcie zo strany Ruskej federácie do konca roku 2014,
- iii. negatívne vplyvy sankcií na Ruskú federáciu a okrajovo na Ukrajinu,
- iv. vplyvy sankcií (majoritne zo strany Ruskej federácie voči EÚ) voči krajinám EÚ11 ako osobitnej a zraniteľnejšej skupine európskych štátov.

Posledná časť, ktorá je analýzou vplyvov sankcií zo strany Ruskej federácie na jednotlivé členské štáty EÚ11 je z dôvodu prehľadnosti členená na samotné vplyvy na zahraničný obchod týchto štátov, druhá časť sa zaoberá vplyvom na ekonomický rast v podobe zmeny tempa rastu HDP (ktorého je čistý export súčasťou).

2.1 Sankcie v medzinárodnom obchode – teoretické východiská

Teória medzinárodného obchodu uvádza situácie, keď reštrikcie v zahraničnoobchodnej politike negenerujú len kontraproduktívne náklady (tzv. strata mŕtvej váhy⁵) prostredníctvom zníženia objemu čistého ekonomického bohatstva (prebytok na strane producentov je v oveľa väčšej miere kompenzovaný stratou na strane spotrebiteľov),

⁴ Z angličtiny Broad Economic Categories (poznámka autorov)

⁵ Bližšie pozri: World Trade Report (2009), s. 84

ale dokonca bývajú opodstatnené. Podľa niektorých autorov (Daniels, Radebaugh & Sullivan, 2007) sú takéto opatrenia opodstatnené v prípade:

- a. udržanie si nevyhnutných odvetví (hlavne výroby obranného priemyslu),
- b. odklon dodávok do „nepriateľských krajín“,
- c. udržanie alebo rozšírenie oblastí vplyvu,
- d. ochrana odvetví a činností, ktoré chránia národnú identitu.

Viacerí významní autori sa zaoberali účinnosťou a bilanciou sankcií skúmaním vzťahu medzi skutočne dosiahnutým výsledkom cez uvalené sankcie a vplyvmi na zahraničný obchod (K. A. Elliott, R. A. Pape a predovšetkým W. H. Kaempfer a A. D. Lowenberg), čiže bilanciou prínosov a nákladov. Vo všeobecnosti boli významnými ekonómami sankcie kritizované pre ich nízku efektivitu a fakt, že cieľové krajiny postihnuté sankciami sú spravidla v dlhodobejšom horizonte adaptáciou schopné odkloniť želaný efekt sankcií a pre svoju produkciu na export pomerne rýchlo nachádzajú alternatívne trhy, trojstrannými obchodnými operáciami sa vyhýbajú sankciám, príp. obchádzajú importné kontroly a procedúry (Caruso, 2003). Vo všeobecnosti možno identifikovať tieto možnosti sankcií v zahraničnoobchodnej politike (Kaempfer & Lowenberg, 2007):

1. Obchodné sankcie
 - a. Čiastočné embargo
 - b. Úplné embargo
2. Investičné alebo finančné sankcie
 - a. Reštrikcie týkajúce sa kapitálových tokov (obmedzené alebo pozastavené pôžičky)
 - b. Úradne nariadené deinvestície
 - c. Reštrikcie na zahraničné platby
 - d. Zmrazenie zahraničných aktív
3. Cílené sankcie
 - a. Zákaz prepravy cez dané územie
 - b. Zákaz komunikácie
 - c. Zákaz cestovania

Empirické štúdie preukázali rôznu efektivitu sankcií. Priekopníckou štúdiou v tejto oblasti je práca G. C. Hufbauera, J. J. Schotta a K. A. Elliotta (1990), ktorí skúmali sankcie a ich výsledkom prisudzovali skóre od 1 po 16. Za úspešné považovali sankcie so skóre vyšším ako 8. Napriek rozsiahlosti štúdie nedokázali identifikovať jasný vzťah medzi skúmanými veličinami a identifikovať presvedčivé závery.⁶ Napriek uvedeným záverom s nižšou štatisticky významnou závislosťou preukázali kauzálnu závislosť medzi zmysluplnosťou (efektivitou) sankcií v prípade, ak je sankcionovaná krajina s nižšou politickou stabilitou.⁷ Takisto bola preukázaná závislosť medzi účinnosťou sankcií a výškou nákladov na tieto sankcie (Dashti-Gibson, 1997). Zaujímavým zistením v tejto oblasti je aj vzťah medzi úspešnosťou sankcie a objemom obchodu medzi zainteresovanými krajinami pred a po uvalení sankcií. Viaceré významné práce poukazujú na lepšiu rokovaciu schopnosť a „páku“ v prospech sankcií v prípade, že obchod s dotknutým obchodným partnerom bol intenzívny, meraný cez objem obchodu ako podiel na HDP

⁶ Za príčinu sa považuje využívanie metódy najmenších štvorcov pre závislú premennú s takou slabou výpočtovou hodnotou, ako bolo skóre „úspešnosti sankcií“, a to aj napriek skúmaniu prostredníctvom regresného modelu s viacnásobnými premennými (Kaempfer & Lowenberg, 2007, s. 892).

⁷ K podobným záverom prišli štúdie od S. L. Lama (1990), R. H. Dehejiu a B. Wooda (1992), P. A. G. van Bergeijka a C. Jinga a kol. (2003).

sankcionovanej ekonomiky – A. C. Drury (1998), R. A. Hart (2000). V podmienkach súčasných sankcií medzi EÚ a Ruskou federáciou znamená časové hľadisko významný faktor. Napriek tomuto predpokladu rôzni autori prichádzajú k rozdielnym názorom o efektivite sankcií v závislosti od časového obdobia, počas ktorého sú platné. Napr. M. S. Daoudi a M. S. Dajani (1983) alebo L. J. Brady (1987) prichádzajú k záverom, že efekt dĺžky trvania sankcií negatívne koreluje s ich úspešnosťou: dlhodobé sankcie spravidla prinášajú väčšiu efektivitu ako krátkodobé, viaceri iných autorov však prichádza k úplne rozdielnemu záveru: dĺžka trvania sankcií negatívne koreluje so skóre úspešnosti týchto opatrení – G. C. Hufbauer a kol. (1990), P. A. G. van Bergeijk (1994), S. M. Bolks a D. Al-Sowayel (2000). Značnú dávku neurčitosti efektivity sankcií EÚ poskytujú aj zistenia S. M. Bolksa a D. Al-Sowayela (2000) alebo I. Nooruddina (2002) v súvislosti s mierou demokracie v sankcionovanej ekonomike. Títo autori totiž prichádzajú s empiricky podloženými závermi, že čím je domáca vláda autokratickejšia, tým je efekt úspešnosti zahraničných sankcií nižší.

2.2 Sankcie zo strany EÚ voči Ruskej federácii

Európsky parlament už začiatkom roku 2014 prijal viaceré rezolúcie, v ktorých pomerne konkrétne deklaroval svoj postoj voči Ruskej federácii v súvislosti s vývojom na Ukrajine (6. február 2014, 13. marec 2014 a 17. apríl 2014). Od marca 2014 boli uvalené viaceré formy sankcií zo strany EÚ voči Ruskej federácii, čo malo postupne rastúce vplyvy na objem a štruktúru vzájomného zahraničného obchodu. V prvej fáze boli zmrazené aktíva osobám spojeným so spreneverou ukrajinských štátnych prostriedkov a potom im bol obmedzený pohyb v rámci EÚ spolu s inými diplomatickými opatreniami (6. a 17. marca 2014). Rozhodnutím Rady EÚ 2014/659/SZBP z 8. septembra 2014 (do platnosti vstúpilo 12. septembra 2014) sa prehĺbili a rozšírili sankcie v 4 hlavných oblastiach:

1. Obmedzenia týkajúce sa obchodu so zbraňami – zakázaný bol dovoz alebo vývoz, nákup alebo predaj, prevoz, dodávka, prevod všetkých druhov vojenského materiálu, polovojenského vybavenia aj náhradných dielov, čo v tomto prípade ovplyvnilo aj väčšie servisné spoločnosti pre zariadenia patriace do kategórie výrobkov obranného priemyslu na území EÚ. Zároveň bolo zakázané priame i nepriame financovanie, poisťovanie, garancie na transakcie spojené s kúpou alebo predajom takéhoto materiálu. Zákaz sa netýka prípadov spätých s plnením zmlúv a dohôd, ktoré boli uzatvorené pred 1. augustom 2014, alebo na tovar, ktorý slúži vyslovene na účely bezpečnosti členských štátov EÚ (príslušné ministerstvá obrany, príp. podniky v ich priamej gescii).
2. obmedzenia týkajúce sa vývozu tovarov a technológií s dvojakým použitím – v prípade, že tovar je využiteľný vcelku alebo sčasti aj na vojenské použitie, koncovým používateľom sú ruské ozbrojené sily, takýto tovar je priamo považovaný za vojenský materiál podľa predchádzajúcej kategórie.
3. obmedzenia týkajúce sa vývozu vybraných technológií pre ropný priemysel – zakazuje poskytovanie služieb vyplývajúcich z plnenia záväzkov plynúcich z dohôd a zmlúv uzatvorených pred 8. 9. 2014 pre oblasť hlbinného prieskumu a ťažby ropy, arktického prieskumu a ťažby ropy, ale aj ťažbu bridlicového plynu.

4. obmedzenia týkajúce sa kapitálového trhu – predovšetkým mali podobu zákažu vstupu do ruských štátnych finančných spoločností, občanom EÚ bolo zakázané investovať do dlhopisov, akcií a iných finančných nástrojov ruských štátnych finančných inštitúcií. Sankcie sa zároveň týkajú zákazu cestovania a transakcií, zmrazenia aktív ďalších osôb stojacich v pozadí rusko-ukrajinskej krízy. Týmto boli zasiahnuté aj majetkové a dlhové transakcie nad 30 dní zo strany Gazprombank, Rosselhozbank, Sberbank, VEB, VTB, Rosneft', Gazpromneft' a Transneft'.

Dňa 18. 09. 2014 reagovala EÚ na potravinové embargo zo strany Ruskej federácie rezolúciou Európskeho parlamentu s výzvou na Komisiu EÚ pre intenzívnejšie monitorovanie vplyvov ruských odvetných opatrení (Kraatz, 2014). Zároveň bola iniciovaná intenzívnejšia a adresnejšia podpora zo strany Komisie pre dotknuté odvetvia a spoločnosti vo výške 125 mil. €.

2.3 Sankcie zo strany Ruskej federácie

Ruská federácia ako odvetné opatrenia na zavedenie širokej škály sankcií zo strany EÚ, USA, Kanady, Austrálie a Nórska zaviedla intenzívnejšie nástroje brániace importu z EÚ od 7. augusta 2014. Tieto sankcie sa týkajú troch kľúčových oblastí (Kraatz, 2014), ktoré boli pre EÚ citlivé (vzhľadom na dosahy na poľnohospodárskych producentov), no strategicky neboli cieleňé zo strany Ruskej federácie na priemyselné odvetvia, kde by boli dosahy na samotnú ruskú ekonomiku oveľa intenzívnejšie a substitúcia európskych importov by nebola taká flexibilná ako v prípade týchto tovarov. Tovary a tovarové skupiny, ktorých sa sankcie týkajú:

1. zelenina a ovocie
2. mliekarenské výrobky – mlieko a mliečne výrobky, polotovary obsahujúce mlieko
3. mäso a mäsové výrobky – niektoré zákazy sa týkali dovozu bravčového mäsa už od februára 2014

Uvedené sankcie boli uvalené zo strany Ruskej federácie na obdobie 1 roka. Ďalšou významnou štúdiou v tejto oblasti bola analýza vplyvov sankcií zo strany Ministerstva financií Fínska. Pri povahe sankcií tento zdroj poukazuje na to, že zákazy na dovoz sa nevzťahujú na individuálny dovoz tovarov pre súkromnú spotrebu (Ministerstvo financií Fínska, 2014) alebo tovary určené pre deti.

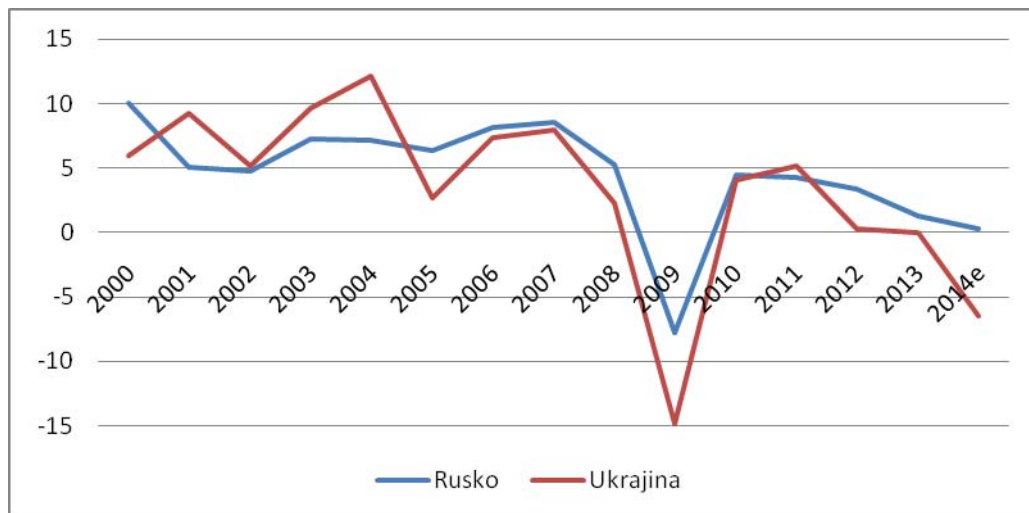
Charakter uvedených sankcií je jednoznačne cieleňé orientovaný na sektor poľnohospodárstva, kde sú spomínané predpoklady ruských importérov na reorientáciu dodávateľa relatívne najpriateľnejšie.

2.4 Vplyvy sankcií na ekonomiku Ruskej federácie

Ruská federácia dlhodobo priťahovala zdrojovo a dopytovo orientované toky PZI a právoplatne patrila do skupiny rýchlorastúcich ekonomík BRICS. Ekonomika Ruska však čelila výraznému spomaleniu ešte pred vypuknutím konfliktu v roku 2014 (graf 1). V rokoch 2010, 2011 síce došlo k relatívnemu pokrízovému zotavovaniu, no potom došlo k výraznému spomaleniu. Tempo rastu HDP Ruskej federácie spomalilo zo 4,3 %, v

roku 2011, na 1,3 %, v roku 2013. Rastový model ruskej ekonomiky je postavený na ťažbe a vývoze energetických surovín. Tie predstavujú viac ako 70 % podiel v jej exporte a takmer 50 % celkových príjmov federálneho rozpočtu. V prípade Ukrajiny spomalenie bolo ešte výraznejšie. Zatiaľ čo ešte v roku 2011 jej ekonomika vzrástla o 5,2 %, v rokoch 2012-2013 sa rast jej ekonomiky prakticky zastavil (zaznamenala tempo rastu HDP vo výške 0,3 %, resp. 0,0 %). Vypuknutie konfliktu priniesol obom krajinám ďalšie spomalenie. V 1. a 2. štvrtroku 2014 HDP Ruska medziročne vzrástol o 1 %, v 3. štvrtroku to bolo už len o 0,8 % a v 4. štvrtroku dokonca medziročne viac menej stagnoval.⁸ HDP Ukrajiny v 1. štvrtroku 2014 zaznamenal medziročný pokles o 1,2 %, v 4. štvrtroku dokonca až 14,8 %.⁹

Graf 1 Vývoj HDP Ruska a Ukrajiny 2000 – 2014* (medziročné zmeny v %)



* Odhad MMF

Zdroj: spracované autormi podľa údajov MMF, The World Economic Outlook (WEO) database.

Vývoj zahraničného obchodu Ruskej federácie treba rozdeliť na dva sektory – vývoz vojenského materiálu a vývoz tovaru na nevojenské účely. Dosahy sankcií EÚ na vývoz aj dovoz vojenského materiálu sú do určitej miery eliminované napĺňaním starších kontraktov. Dosahy „západných“ sankcií pre ruských zbrojárskych exportérov nebudú v dlhodobom horizonte veľmi negatívne. Ruská federácia sa v rokoch 2010 – 2014 totiž dostala na 27 percentný podiel na celosvetovom obchode so zbraňami (z pôvodného podielu 22 % v predchádzajúcom období), navyše hlavnými obchodnými partnermi Ruska v tejto oblasti zostávajú India (39 %), Čína (11 %) a Alžírsko (8 %) (Sapri, 2015, s.2). Import vojenskej techniky v prípade Ruskej federácie bol zasiahnutý najmä politicky motivovaným rozhodnutím Francúzska zrušiť dodávku lodí Mistral v hodnote cca. 1,1 mld. €.

Dynamika ruského exportu do krajín EÚ klesala od roku 2010. V uvedenom roku export tovarov medziročne vzrástol o rekordných 35,6 %.¹⁰ Jednou z príčin však bol

⁸ Podľa údajov OECD.

⁹ Podľa údajov Štatistického úradu Ukrajiny.

¹⁰ Vlastný prepočet autorov podľa údajov Eurostatu.

predovšetkým i bázický efekt z dôvodu výraznej kontrakcie zahraničného obchodu v roku 2009. V roku 2012 medziročne vzrástol už len 6,9 % a v roku 2013 ruský export tovarov do tohto teritória medziročne poklesol o 3,8 %. V dôsledku konfliktu na Ukrajine sa tento prepád v roku 2014 ešte prehĺbil, a to až na 12,1 %. Čo sa týka dynamiky importu tovarov Ruska z krajín EÚ, ten v rovnakom období zaznamenala podobný vývoj. Zatiaľ čo v roku 2010 import tovarov medziročne vzrástol o 31,4 %, v roku 2012 to bolo už len o 13,7 %. Potom v roku 2013 import tovarov poklesol o 3,2 % a v roku 2014 až o 12,1 %.¹¹ Za týmto výrazným poklesom stáli nielen sankčné opatrenia a „opatrné“ nálady domáceho dopytu v dôsledku konfliktu na Ukrajine, ale predovšetkým aj výrazné oslabenie ruského rubľa, ktorý znižoval cenovú konkurencieschopnosť európskych výrobkov a zdražoval tak importované tovary na ruskom trhu.¹²

2.5 Sankcie a očakávané vplyvy na ekonomiku EÚ11

Vplyvy na zahraničný obchod

Významu sankcií, hlavne čo sa týka vplyvu odvetných opatrení zo strany Ruskej federácie na ekonomiku EÚ, sa venuje pomerne málo verejne dostupných analýz a štúdií ekonómov. Popredný význam mala v prvej fáze zvažovania reštrikcií najmä analýza sankcií a odvetných sankcií RF od Ministerstva financií Fínska z 27. augusta 2014 (Ministerstvo financií Fínska, 2014). Napriek výraznému podielu Ruskej federácie na exporte fínskych spoločností výsledky hovoria len o minimálnom dosahu ruských sankcií na ekonomické parametre fínskej ekonomiky a obdobné parametre predikujú aj iným európskym ekonomikám.¹³ Vo všeobecnosti táto analýza prichádza k záverom, že dosahy na niektoré individuálne spoločnosti môžu byť negatívne, avšak celkový ekonomický dosah na fínske hospodárstvo bude relatívne málo významný. Riziko negatívneho kaskádového dosahu odvetných sankcií RF na európskych poľnohospodárov bolo významnejšie identifikované Generálnym direktoriátom EK pre poľnohospodárstvo. V nadväznosti na teoreticky vymedzené dosahy sankcií v prvej časti J. Väättänen, popredný fínsky ekonóm, potvrdzuje, že efekt sankcií bol najintenzívnejší počas prvých dní po ich zavedení, zatiaľ čo dlhodobý efekt bude oveľa nižší, keďže európski producenti budú schopní umiestniť svoju produkciu na alternatívne trhy (Eurasia review, 2014). V súvislosti s efektívnosťou vzájomných sankcií uvádza, že v Európe je dosah sankcií veľmi nízky, ale niektoré krajiny sú sankciami intenzívne postihnuté. Racionálny postup zvažovania ďalších sankcií zo strany EÚ je determinovaný ich efektívnosťou. Európska komisia neeskaluje ďalšie sankcie, pretože problém angažovania sa Ruskej federácie v ukrajinskej kríze Európska komisia nepovažuje za ekonomický, ale politický (Eurasia review, 2014). Pravidlá a princípy medzinárodného obchodu v konečnom dôsledku preduroujú ako Ruskú federáciu, tak aj Európsku úniu k vzájomnej a obojstrannej strate – v tomto prípade však pre EÚ v nie takom intenzívnom rozsahu.

Je nutné zdôrazniť, že politické a zahraničnoobchodné sankcie voči Ruskej federácii boli v gescii medzinárodného spoločenstva, no sankcie v oblasti zahraničného

¹¹ Vlastný prepočet autorov podľa údajov Eurostatu.

¹² V priebehu roku 2014 oslabil ruský rubel' oproti euru o viac ako 71 % (poznámka autorov).

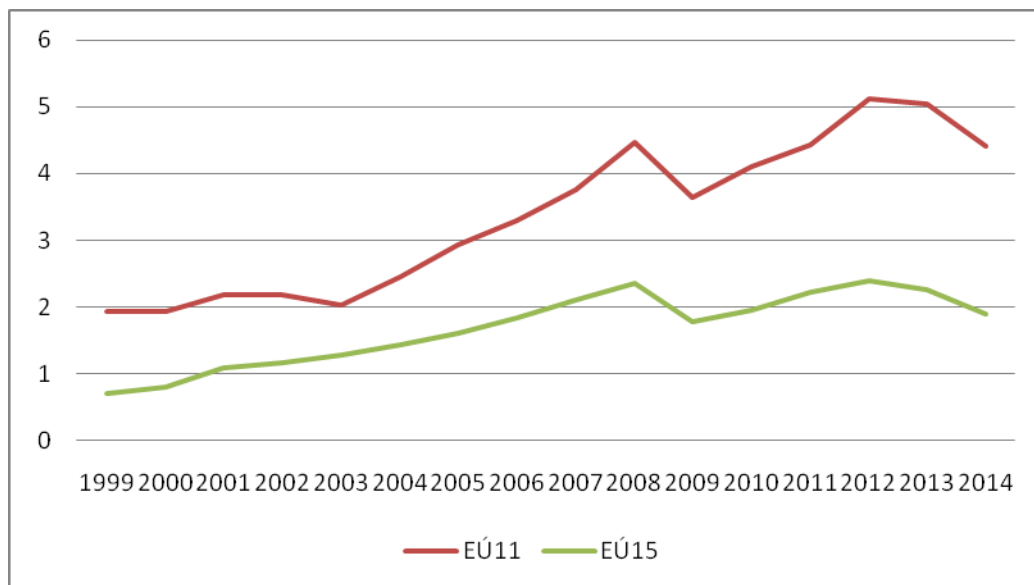
¹³ Pokles exportu v roku 2014 o 0,7 %, v roku 2015 o 1,8 % a v roku 2016 o 0,8 %. Dosah na celkový HDP by tak bol v roku 2015 spolu – 0,5 % a v roku 2016 už len -0,3 % fínskeho HDP (Ministerstvo financií Fínska, 2014).

obchodu sa prirodzene z geografického hľadiska aj z charakteru štruktúry ruského a európskeho zahraničného obchodu budú dotýkať primárne európskych exportérov. V rámci krajín EÚ možno analogicky očakávať obzvlášť negatívny dosah na krajiny EÚ11.

Rozšírenie EÚ o nových členov EÚ11, resp. krajiny SVE nespôsobil len hlbšie previazanie týchto ekonomík v rámci tohto zoskupenia. Mal za následok aj zrýchlenie rastu exportu na trhy východnej Európy. Za týmto nárastom bola predovšetkým politika transnacionálnych korporácií (TNK), ktoré alokovali svoje produkčné kapacity v rámci krajín EÚ11, o čom svedčí aj prílev PZI do tohto teritória. Pozícia TNK sa v rámci exportov krajín EÚ11 potom výrazne posilnila. Zároveň takto výrazne transformovali krajiny EÚ11 na akési výrobné, ale tým aj exportné centrá či „vstupnú bránu“ na trhy krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Uvedená stratégia TNK a rastúce požiadavky ruského trhu dopomohli k výraznému rastu ich exportov do tohto teritória. Vzápätí vzhľadom na ich geografickú blízkosť a nižšie náklady na pracovnú silu, vstupovali na ruský trh prostredníctvom svojich pobočiek a dcérskych spoločností nachádzajúcich sa práve v krajinách EÚ11. Tie sa špecializujú na výrobu a vývoz lacnejších ekvivalentov západoeurópskych výrobkov, ktoré tak boli na ruskom trhu z dôvodu nižších produkčných nákladov dostupnejšie.

Dôsledkom uvedenej transformácie je posun v komoditnej štruktúre exportu krajín EÚ11 do Ruska, ktorá v sebe zahŕňa reexport krajín EÚ15 do Ruska. Tovary vyrobené v rámci globálnych hodnotových reťazcov (GVCs¹⁴) začali hrať dominantnú úlohu v exporte do Ruska. Jeho podiel na celkovom exporte EÚ11 tak v poslednej dekáde výrazne vzrástol (graf 2). Zároveň je oveľa vyšší ako v prípade exportu pôvodných krajín EÚ (EÚ15).

Graf 2 Vývoj podielu Ruska na celkovom exporte tovarov (v %)



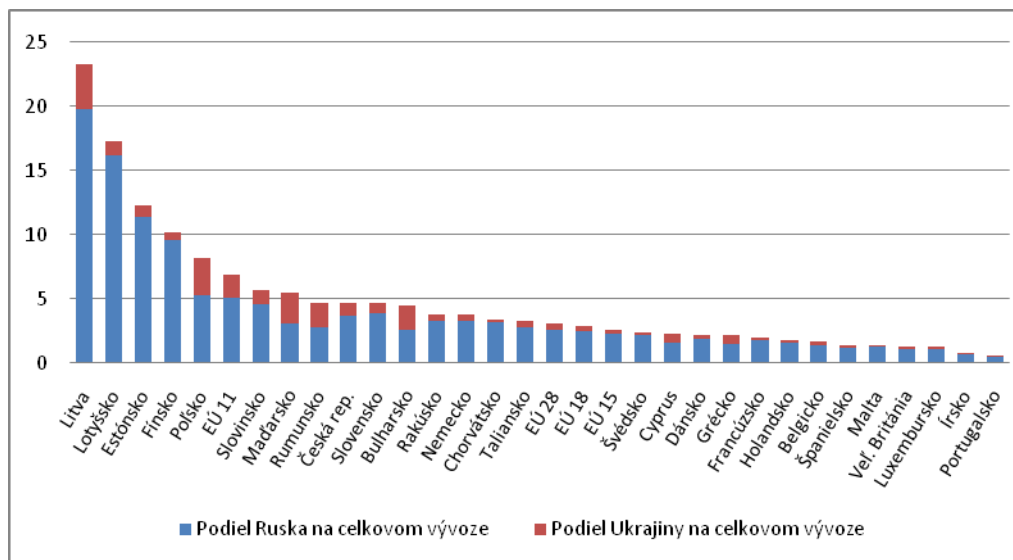
Zdroj: spracované autormi na základe údajov Eurostat

¹⁴ Z angl. Global Value Chains (poznámka autorov).

Jeho podiel v exporte krajín EÚ11 sa v posledných dekádach kontinuálne zvyšoval a oveľa rýchlejšie ako v prípade EÚ15. Kým v roku 2000 predstavoval necelé 2 %, do roku 2013 sa tento podiel viac ako zdvojnásobil, keď predstavoval 5,1 %. Ide pritom o viac ako dvojnásobné hodnoty ako v prípade krajín EÚ15. Sled udalostí v priebehu roku 2014 predovšetkým v dôsledku konfliktu na Ukrajine mal za následok, že sa znížil na 4,4 % v prípade EÚ11 a na 1,9 % v prípade EÚ15. Stále pritom ide o viac ako dvojnásobnú hodnotu. Z uvedeného vyplýva, že z hľadiska podielov na celkovom exporte sú krajiny EÚ11 viac exponované zhoršovaniu vzťahov s Ruskom ako krajiny EÚ15.

Relatívne silné väzby medzi EÚ11 a Ruskom sú dôsledkom už spomenutého rozvoja GVCs, ale, samozrejme, aj geografickej blízkosti, ako aj spoločnej histórie a prirodzených obchodných väzieb východoeurópskych spoločností na ruských dodávateľov a odberateľov z minulosti. Tie sú dôvodom, prečo sú napr. pobaltské štáty stále úzko späté s ostatnými krajinami bývalého Sovietskeho zväzu, no predovšetkým s Ruskom. Podiel Ruska a Ukrajiny na ich vývoze sa pohyboval od 12,2 % v Estónsku až po 24,3 % v Litve (graf 3). Z neho až 90 % však smerovalo na ruský trh. Ukrajina teda pre ne predstavuje oveľa menej dôležitý trh. V iných krajinách EÚ11 bol vývoz do Ruska a na Ukrajinu relatívne menší. Relatívne najmenší bol v Bulharsku, v Chorvátsku, Českej republike, Rumunsku a Slovensku. V uvedených krajinách ich podiel nepresiahol ani 5 % ich celkového vývozu. Z krajín EÚ15 dosahujú najväčší podiel na celkovom exporte vo Fínsku a to až viac ako 10 % (graf 3). Ďalej to boli Rakúsko a Nemecko takmer so 4 %.¹⁵ Naopak, najmenší podiel, menej ako 1 % dosahujú na celkovom exporte Írsko a Portugalsko.

Graf 3 Podiel Ruska a Ukrajiny na celkovom exporte tovarov členských krajín EÚ (2013, v %)



Zdroj: spracované autormi na základe údajov Eurostat

¹⁵ Vlastný prepočet podľa údajov Eurostatu.

Na základe uvedeného možno predpokladať, že aj sankcie voči EÚ sa budú primárne týkať krajín EÚ11. Retorzné opatrenia zo strany Ruska sú zamerané predovšetkým na zamedzenie dovozu potravín. V auguste 2014 prijalo jednoročný zákaz dovozu na potravinárske produkty z EÚ, USA, Kanady, Austrálie a Nórska. Neskôr toto embargo rozšírilo o dovoz potravín z Ukrajiny, Moldavska, Čiernej Hory a čiastočne i Bieloruska z dôvodu podozrenia na reexport potravín z EÚ. Aktuálne plánuje rozšíriť tento zoznam o Albánsko. Vplyv tohto kroku pre krajiny EÚ11 je diferencovaný. Podiel vývozu potravín do Ruska na celkovom exporte tovarov je najvýraznejší v prípade Litvy. V roku 2013 predstavoval takmer 12 %. Ďalšími v poradí sú Lotyšsko (2,5 %), Maďarsko (2 %), Estónsko (1,9 %), Bulharsko (0,2 %). V prípade ostatných krajín tento podiel nepresiahol (0,1 %).¹⁶ Z analýzy dát možno potvrdiť, že čo sa týka dynamiky vývozu potravín z EÚ11 do Ruska, tá začala spomaľovať oveľa skôr ako v čase vzniku krízy na Ukrajine (graf 4). Medziročné tempo rastu vývozu potravín EÚ11 do Ruska klesalo od roku 2010, keď vzrástlo medziročne o 40,3 % až do roku 2013 kedy dosiahlo len 10,7 %. V roku 2014 ich vývoz do tohto teritória zaznamenal medziročný pokles o 22,6 %.¹⁷

Ako potvrdzuje ďalší prehľad, ruským dovozným embargom ovplyvnené produktové skupiny sa týkajú predovšetkým európskych exportérov:

Tab. 1 Podiel ruského importu z vybraných krajín v embargovaných odvetviach (za rok 2013)

	Sankcionované tovary – podiel v %					
	Hovädzie mäso	Bravčové mäso	Hydina	Ryby a morské plody	Mlieko a mliečne výrobky	Zelenina
Austrália	4,1	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0
Kanada	0,0	11,1	0,0	4,1	0,0	0,1
EÚ	4,6	58,9	10,6	7,5	37,4	31,9
Nórsko	0,0	0,0	0,0	39,0	0,1	0,0
USA	0,0	0,9	37,7	2,6	0,0	0,3
Podiel embargovaného tovaru na celkovom importe	8,7	70,9	48,3	53,2	38,4	32,3

Zdroj: S. Kraatz (2014), s. 4

Hodnota ruského embarga na dovoz poľnohospodárskych produktov z EÚ je v roku 2014 kvantifikovaná v objeme 5,2 mld. € (vychádzajúc z údajov za rok 2013; ruský trh je po americkom druhou najdôležitejšou destináciou európskych agroexportérov). Najhoršie vplyvy z hľadiska absolútnych dosahov predstavujú mliečne výrobky, ovocie a mäso spolu s mäsovými výrobkami.

¹⁶ Vlastný prepočet podľa údajov Eurostatu.

¹⁷ Vlastný prepočet podľa údajov Eurostatu.

Tab. 2 Export krajín EÚ11 patriaci pod zákaz dovozu do RF (2013)

	Hodnota ex- portu v mil. €	Podiel na cel- kovom exporte tovaru v %	Podiel na HDP v %
Litva	910	3,7	2,6
Poľsko	832	0,5	0,2
Estónsko	72	0,6	0,4
Lotyšsko	67	0,6	0,3
Slovenská republika	<15	0	0
Česká republika	<15	0	0
Maďarsko	<15	0	0
Bulharsko	<15	0	0
Rumunsko	<15	0	0
Slovinsko	<15	0	0
Chorvátsko	<15	0	0

Zdroj: spracované autormi na základe analýzy Bank of Finland (2014)

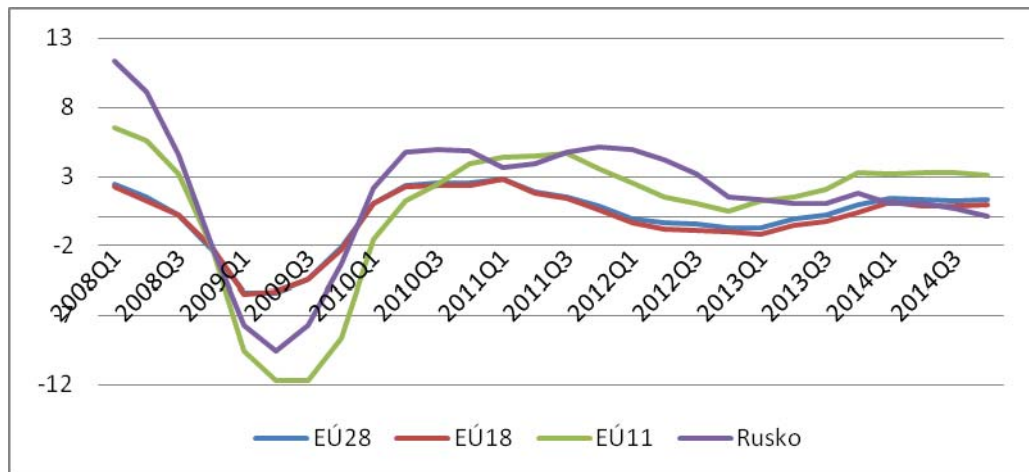
Analýza pre Európsky parlament od S. Kraatz (2014) identifikuje ekonomiky najviac postihnuté ruským embargom na dovoz agroproduktov v roku 2014 na základe údajov z predchádzajúceho roku 2013: Litva (927 mil. €), Poľsko (841 mil. €), Nemecko (595 mil. €), Holandsko (528 mil. €). Rovnaká analýza uvádza aj konkrétne tovarové skupiny krajín EÚ11, ktoré budú najviac postihnuté: Litva (citlivé produkty v exporte do Ruskej federácie predstavujú najmä ovocie, zeleninu a mliečne produkty), Lotyšsko (ovocie, zelenina a mliečne produkty), Poľsko (ovocie a zelenina), Estónsko (mliečne produkty). Obzvlášť negatívne dosahy ruského embarga možno preto očakávať najmä v pobaltských krajinách a Poľsku. Napriek uvedenému, masívne negatívne vplyvy nemožno potvrdiť. Dôvodom je najmä fakt, že podiel poľnohospodárstva na tvorbe HDP je v prípade krajín EÚ veľmi nízky (1,7 % v roku 2012). Na základe nízkych podielov exportu v zasiahnutých odvetviach na národnej úrovni, možno očakávať negatívne regionálne dosahy, príp. aj negatívne vplyvy na konkrétne spoločnosti na intenzívnejšej úrovni.

Vplyvy na vývoj HDP

Hospodárske oživenie krajín strednej a východnej Európy (EÚ11) pokračovalo aj v roku 2014 (graf 4). Podľa predbežných štatistík medziročný rast HDP krajín EÚ11 dosiahol v priemere 3,1 %. Oproti roku 2013, keď dosiahol priemerne 1,6 % ide o výrazné zrýchlenie. Medzi najrýchlejšie rastúce ekonomiky EÚ11 patrili Maďarsko a Poľsko (tabuľka 3). Za týmto rastom stálo predovšetkým oživenie domáceho dopytu takmer vo všetkých krajinách v rámci skupiny. Súkromná spotreba rástla najrýchlejšie od polovice roku 2011, čo bolo dôsledkom zlepšujúcej sa situácie na trhu práce (pokles nezamestnanosti, rast zamestnanosti), ako aj rastu reálnych disponibilných príjmov v dô-

sledku historicky nízkej miery inflácie.¹⁸ V niektorých krajinách k rastu domáceho dopytu prispievali takisto súkromné investície, a to najmä v Poľsku, na Slovensku a v Maďarsku. Na druhej strane vonkajší dopyt, ktorý dlhodobo predstavoval hlavný zdroj rastu ekonomík EÚ11, v priebehu minulého roka oslaboval. Hlavným dôvodom bolo zvyšovanie geopolitického rizika v dôsledku eskalácie konfliktu na Ukrajine a z toho vyplývajúce konzekvencie v podobe prijatých sankcií a zhoršenia vzťahov medzi EÚ a Ruskom.

Graf 4 Vývoj rastu HDP krajín Eurozóny (EÚ18), nových členských krajín EÚ (EÚ11) a Ruska (medziročné zmeny v%, sezónne očistené dáta*)



* Sezónne očistené štvrťročné dáta a upravené o pracovné dni, v prípade Slovenska ide len o sezónne očistené dáta.

** Predbežné údaje podľa aktualizovaného rýchleho odhadu Eurostatu pre 4. štvrťrok 2014 (13. 2. 2015)
Zdroj: spracované autormi na základe údajov Eurostat, OECD StatExtracts

Pre dynamiku vývoja HDP jednotlivých krajín v rámci EÚ11 vo 4. štvrťroku 2014 ako aj v predchádzajúcom období, je charakteristická značná miera diferenciacie (tabuľka 3). V 4. štvrťroku medziročne zrýchlila vo väčšine krajín EÚ11, okrem Lotyšska, Litvy, Bulharska, Rumunska a Maďarska. Práve posledná menovaná krajina dosiahla najvýraznejší rast spolu s Poľskom a Estónskom. Naopak, najpomalšie rástli Bulharsko, Česká republika a Chorvátsko, ktoré sa vymanilo z negatívnych čísel. Kumulatívne tak HDP krajín EÚ11 vo 4. štvrťroku 2014 vzrástol o 3 %. Jeho dynamika tak od 2. štvrťroku mierne spomaľovala, čo potvrdzuje aj vývoj dát zobrazujúcich relatívne zmeny HDP medzi jednotlivými štvrťrokmi, ktoré signalizujú spomaľovanie, resp. stagnáciu rastu HDP u väčšiny krajín EÚ11. Rastúci domáci dopyt a oslabovanie vonkajšieho dopytu malo za následok, že čistý export vo väčšine krajín EÚ11 k rastu HDP pozitívne prispieval len v 1. štvrťroku 2014. V ostatných štvrťrokoch minulého roka mal k jeho rastu negatívny príspevok. Pozitívne vplýval na HDP len v Chorvátsku, Estónsku a Slovinsku, naopak, najvýraznejšie negatívne v Poľsku a Maďarsku.

¹⁸ Vlastný prepočet podľa údajov Eurostatu.

Tab. 3 Vývoj vybraných ukazovateľov krajín EÚ11 (1Q 2014 – 4Q 2014)
(v %, sezónne očistené dáta*)

HDP	Zmena oproti predchádzajú- cemu štvrťroku				Zmena oproti rovnakému ob- dobiu predchádzajúceho roka			
	2014 Q1	2014 Q2	2014 Q3	2014 Q4**	2014 Q1	2014 Q2	2014 Q3	2014 Q4**
Bulharsko	0,1	0,3	0,4	0,3	1,5	1,8	1,5	1,2
Česká repub- lika	0,6	0,2	0,4	0,2	2,6	2,3	2,4	1,3
Estónsko	0,1	0,9	0,4	1,1	0,4	2,4	2,3	2,6
Chorvátsko	0,3	-0,2	0,2	0,0	-0,4	-1,0	-0,6	0,4
Litva	0,5	0,9	0,4	0,6	3,4	3,3	2,7	2,4
Lotyšsko	0,2	0,8	0,5	0,4	2,3	3,3	2,3	1,9
Maďarsko	1,0	0,9	0,5	0,9	3,6	3,8	3,3	3,4
Poľsko	1,0	0,6	0,8	0,6	3,5	3,3	3,3	3,1
Rumunsko	0,3	-0,4	2,2	0,5	4,0	2,0	3,2	2,5
Slovensko	0,6	0,6	0,6	0,6	2,3	2,4	2,5	2,4
Slovinsko	0,1	1,1	0,7	:	1,9	2,8	3,1	:
Export tova- rov a slu- žieb	2014 Q1	2014 Q2	2014 Q3	2014 Q4	2014 Q1	2014 Q2	2014 Q3	2014 Q4
Bulharsko	-2,2	2,2	-2,6	8,3	2,1	3,0	-2,8	5,4
Česká repub- lika	3,6	0,8	-0,6	3,5	11,6	9,1	7,2	7,4
Estónsko	2,0	2,5	0,9	0,5	-0,8	0,3	4,9	6,1
Chorvátsko	1,9	-0,2	0,4	1,9	11,7	8,4	4,0	4,1
Litva	-0,5	3,2	0,8	0,3	0,2	4,6	4,8	3,7
Lotyšsko	1,1	0,2	0,3	1,2	2,3	1,8	1,8	2,9
Maďarsko	2,3	3,1	1,2	2,4	8,3	9,3	7,9	9,3
Poľsko	1,7	0,9	1,6	2,4	7,1	5,4	4,7	6,8
Rumunsko	0,2	-1,3	4,7	-0,4	14,7	7,7	7,7	3,2
Slovensko	3,9	-2,8	-2,0	1,3	12,0	4,7	1,7	0,3
Slovinsko	0,1	1,5	3,3	2,0	3,7	5,0	6,8	7,1

* Sezónne očistené štvrťročné dáta a upravené o pracovné dni, v prípade HDP Rumunska ide len o sezónne očistené dáta, v prípade Exportu tovarov a služieb Slovenska ide takisto len o sezónne očistené dáta.

** Predbežné údaje podľa druhého rýchleho odhadu Eurostatu pre 4. štvrťrok 2014 (13. 2. 2014)

Zdroj: spracované autormi na základe údajov Eurostat

V súvislosti s vývojom zahraničného obchodu s tovarom v roku 2014, EÚ vyviezla do Ruska tovar v objeme 103,3 mld. € a doviezla tovary v objeme 181,8 mld. €. Export tovarov medziročne poklesol o 13,5 % a import tovarov poklesol o 12,1 %. Takmer 88 % z celkového objemu exportu tovarov tvorili tovary spracovateľského priemyslu, z nich predovšetkým stroje a prepravné zariadenia. Tie sa na celkovom exporte podieľali takmer 46 %. Rastová dynamika ich vývozu však spomalovala už od roku 2011. V roku 2013 sa export strojov a prepravných zariadení medziročne znížil o 7,6 % a v roku 2014 dokonca až o 16,1 %.¹⁹

¹⁹ Vlastný prepočet podľa údajov Eurostatu.

Záver

Vznik a priebeh súčasnej ukrajinskej krízy je pomerne komplikovanou záležitosťou v súčasných politických a medzinárodných hospodárskych vzťahoch. Ekonomické aspekty tejto krízy mimo Ukrajiny sú spojené predovšetkým so zavedením cielených sankcií zo strany EÚ, USA a iných rozvinutých trhových ekonomík voči Ruskej federácii a jej retorzných opatrení. Politicko-ekonomický tlak na ruskú vládu garnitúru však nezostáva nepovšimnutý a odvetné sankcie vplyvajú na jednotlivé protistrany diferencovane. V prípade Európskej únie sú dosahy koncentrované najmä na krajiny EÚ11, ktoré majú historické, geografické a ďalšie predpoklady na intenzívnejší obchod s Ruskou federáciou. Kvantifikovať konzekvencie na tieto krajiny v súčasnosti nie je jednoduché, keďže je komplikované odhadnúť ďalší priebeh ukrajinskej krízy, z toho vyplývajúcich sankcií, ako aj ich ukončenie.

Prvým zásadným faktorom je krátkodobý horizont implementácie opatrení, ktoré sú schopné niektoré spoločnosti flexibilne obchádzať administratívne alebo reexportom (potraviny, výrobky obranného priemyslu alebo tovary dvojakého použitia). V konečnom dôsledku však môžeme konštatovať, že krajiny EÚ11 sú oveľa náchylnejšie k negatívnym konzekvenciám sankcií ako krajiny EÚ15, obzvlášť pri agroproduktach, ktoré sú citlivejšie na prepravné náklady a z tohto dôvodu je aj hľadanie nových trhov pre exportérov z EÚ11 zložitejšie. V oblasti zahraničného obchodu s vojenským materiálom je „reorientácia“ armádnej výbavy z „východného“ typu na výrobky západoeurópskej alebo americkej proveniencie veľmi komplikovaná a v krátkodobom horizonte neriešiteľná. Upustenie od dovozu ruskej zbrojárskej techniky do EÚ11 by nemuselo byť krátkodobou pozitívnym krokom, navyše by si vyžadovalo rozpočet niekoľkých miliárd eur s primárnym dosahom na krajiny SVE.

Zásadným vplyvom sú obdobne straty exportných príležitostí európskych exportérov zapríčinené odvetnými sankciami Ruskej federácie. Autori potvrdzujú, že EÚ ako celok je aj na základe predložených analýz jednoznačne najzraniteľnejším subjektom zasiahnutým ruskými sankciami. Zároveň dochádza k zjavnej asymetrii v očakávaných výsledkoch a obetovaných nákladoch v porovnaní s inými štátmi, resp. integračnými zoskupeniami. Spomedzi krajín EÚ je obzvlášť zasiahnutou a zraniteľnou skupina krajín EÚ11. Zavedením ruských sankcií ako odpovede na predtým zavedené sankcie EÚ je strata exportných príležitostí firiem z týchto krajín vo výške približne 2 mld. €. Spomedzi týchto krajín sa negatívne dosahy straty exportných príležitostí týkajú najmä Litvy, Poľska, Estónska a Lotyšska. Už teoretické východiská príspevku poukazujú na závery viacerých štúdií, že uvalené sankcie prinášajú efekt v počiatočných obdobiach, bezprostredne po ich zavedení. Na základe doterajších výsledkov zahraničného obchodu a vplyvu sankcií voči RF je nutné konštatovať kľúčový záver – dosahy zatiaľ nemajú konkrétny efekt na zmenu postoja Ruskej federácie. Zároveň sú odvetné vplyvy ruských sankcií voči EÚ minimálne. Výsledky v oblasti vývoja zahraničného obchodu ani vývoj HDP nepreukazujú výrazne negatívny vplyv odvetných sankcií Ruskej federácie. Paralelne je však nutné zdôrazniť, že dodávateľia z určitých odvetví (export agroproduktov) pociťujú sankcie intenzívnejšie a môžu znamenať aj zanikanie časti podnikov výrazne orientovaných na trh RF. V strednodobom horizonte možno očakávať aj menej intenzívny, aj keď negatívny vplyv na zamestnanosť v týchto krajinách.

Uvalené sankcie Ruskej federácie na európskych exportérov v spomenutých oblastiach sa môžu v dlhodobom horizonte prejavovať v prípade EÚ11 intenzívnejšie. Pred-

pokladom pre tento horší scenár je predovšetkým strata európskych spoločností plynúca z deinvestovania na ruskom trhu, reorientácie ruského dopytu na ázijských producentov a v neposlednom rade ohrozenie energetickej bezpečnosti najmä krajín SVE, ktoré vzhľadom na stav situácie a problémy platobnej disciplíny tranzitného štátu – Ukrajiny, nemožno vylúčiť. Tieto efekty však možno hodnotiť ako odvodené, nie priamo súvisiace s uvalenými sankciami.

Zoznam bibliografických odkazov

- Bolks, S. M., & Al-Sowayel, D. (2000). How Long Do Economic Sanctions Last? Examining the Sanctioning Process Through Duration. *Political Research Quarterly*, 53, 241-265. DOI: 10.1177/106591290005300202
- Caruso R. (2003). *The Impact of International Economic Sanctions on Trade. An empirical Analysis*. Milan: Università Cattolica del Sacro Cuore di Milano. Dostupné na: <http://www.sfu.ca/~schmitt/sanctions.pdf>
- Daniels, J., Radebaugh, L., & Sullivan, D. (2007). *International Business: Environments and Operations*. Prentice Hall.
- Daoudi, M. S., & Dajani, M. S. (1984). *Economics Sanctions: Ideals and Experience*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dashti-Gibson, J., Davis, P., & Radcliff, B. (1997). On the determinants of the success of economic sanctions: An empirical analysis. *American Journal of Political Science*, 41, 608–618. Dostupné na: http://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/dashtigibsonetal_97.pdf
- Dehejia, R. H., & Wood, B. (1992). Economic sanctions and econometric policy evaluation: A cautionary note. *Journal of World Trade*, 26(1), 73–84.
- Drury, A. C. (1998). Revisiting 'Economic Sanctions Reconsidered'. *Journal of Peace Research*, 35, 497–509. DOI: 10.1177/0022343398035004006
- Elliott, K. A., & Hufbauer, G. C. (1999). Same Song, Same Refrain? Economic Sanctions in the 1990's. *The American Economic Review*, 89(2), 403-408.
- Eurasiareview. (2014). *Russia – European Union Sanctions Conflict Impact – Analysis*. Dostupné na <http://www.eurasiareview.com/29082014-russia-european-union-sanction-conflict-impact-analysis/>
- Eurostat. (2015). *Database*. Dostupné na <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Hart, R. A. (2000). Democracy and the successful use of economic sanctions. *Political Research Quarterly*, 53, 267–284. Dostupné na: <http://prq.sagepub.com/content/53/2/267.abstract>
- Hufbauer, G. C., Schott, J. J., & Elliott, K. A. (1990). *Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy*. Washington DC: Institute for International Economics.
- International Monetary Fund. (2015). *World Economic and Financial Surveys. World Economic Outlook Database*. Dostupné na <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/weodata/index.aspx>
- Jing, C., Kaempfer, W. H., & Lowenberg, A. D. (2003). Instrument choice and the effectiveness of international sanctions: A simultaneous equations approach. *Jour-*

- nal of Peace Research*, 40, 519–535. Dostupné na:
<http://jpr.sagepub.com/content/40/5/519.short>
- Kaempfer, W. H., & Lowenberg Anton, D. (2007) The Political Economy of Economic Sanctions *Handbook of Defense Economics*, 2, 867-911. Dostupné na
<http://michau.nazwa.pl/aska/uploads/Studenci/Caruso2003.pdf>
- Kraatz, S. (2014). *The Russian embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU*. Dostupné na
http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2014/536291/IPOL_BRI%282014%29536291_EN.pdf
- Lam, S. L. (1990). Economic sanctions and the success of foreign policy goals: A critical evaluation. *Japan and the World Economy*, 2(3), 239–248. DOI: 10.1016/0922-1425(90)90003-B
- Ministry of Finance, Finland. (2014). *The economic effects of the EU´s Russia sanctions and Russia´s counter sanctions*. Dostupné na
http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1058456/venaja_pakotteet_en.pdf/11184e4f-b00a-4474-9576-66c89d9e18ae
- Nooruddin, I. (2002). Modeling selection bias in studies of sanctions efficacy. *International Interactions*, 28(1), 59–75. DOI: 10.1080/03050620210394
- OECD. (2015). *StatExtracts*. Dostupné na <http://stats.oecd.org/>
- Pape, R. A. (1997). Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security*, 22(2), 90-136.
- State Statistics Service of Ukraine (2015). *Statistical information*. Dostupné na
<http://www.ukrstat.gov.ua/>
- van Bergeijk, P. A. G. (1994). *Economic Diplomacy, Trade and Commercial Policy: Positive and Negative Sanctions in a New World Order*. Aldershot: Edward Elgar.
- Wezeman, P. D., & Wezeman, S. T. (2014). *Trends in international arms transfers*. SIPRI Factsheet (Stockholm International Peace Research Institute). Dostupné na
http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=495#